

تعیین راهبردهای توسعه گردشگری در منطقه اورامانات با استفاده از مدل SWOT

ادریس باباخانزاده^۱

کارشناس ارشد جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری دانشگاه اصفهان

اصغر ضرابی

استاد گروه جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری دانشگاه اصفهان

تاریخ پذیرش مقاله: ۱۳۹۱/۱۲/۲۵

تاریخ دریافت مقاله: ۱۳۹۱/۱۰/۲۲

چکیده

کشور ایران با تاریخ کهن و قرار گرفتن در مسیر جاده ابریشم و راه ارتباطی بین دنیای شرق و غرب به عنوان یکی از قطب‌های مهم تمدن بشری در جهان مطرح می‌باشد به گونه‌ای که از نظر داشتن جاذبه‌های گردشگری جزء ده کشور برتر جهان و از نظر برخورداری از بیشترین تنوع زیستی کره زمین، در رده پنجم جهان قرار دارد. یکی از مناطق این کشور چهار فصل منطقه اورامانات در استان کرمانشاه می‌باشد که با داشتن جاذبه‌های بی‌شمار تاریخی، مذهبی، فرهنگی و به ویژه طبیعی در سطوح مختلف ملی تا محلی یکی از قطب‌های مهم گردشگری در غرب ایران می‌باشد. هدف اصلی این پژوهش شناسایی فرصت‌ها و چالش‌های گردشگری منطقه بوده است. روش پژوهش توصیفی - تحلیلی و استفاده از پرسشنامه به تعداد ۳۸۳ بوده است و در نهایت با در نظر گرفتن عوامل تأثیرگذار در منطقه شامل نقاط ضعف، قوت، فرصت‌ها و تهدیدها، راهبردهایی همسو با توسعه پایدار گردشگری در این منطقه ارائه گردیده است. روش جمع‌آوری داده‌ها و تحلیل اطلاعات مورد نیاز بیشتر اسنادی، تحلیلی و پیمایشی بوده و برای ترسیم نقشه‌ها نیز از نرم‌افزار Arc Gis استفاده شده است. نتایج بیانگر آن است که گردشگری در این منطقه بیشتر فصلی (فصل تابستان) بوده و شرایط محیطی، داشتن جذابیت‌های طبیعی، وجود محیط آرام و دور از هیاهوی شهرهای بزرگ و مستعد بودن منطقه جهت سرمایه‌گذاری برای گردشگری مهمترین نقاط قوت، کمبود اماکن اقامتی، ضعف تبلیغات، کمبود زیرساخت‌ها، فصلی بودن گردشگری مهمترین نقاط ضعف، از مهمترین فرصت‌ها می‌توان به اشتغال‌زایی برای منطقه که دارای درصد بالای بیکاری می‌باشد و امکان دسترسی به بازارهای بین‌المللی کشور همسایه، عدم وجود چنین جاذبه‌هایی در دیگر مناطق استان و قابلیت تبدیل شدن به قطب اکوتوریستی برتر استان اشاره کرد. مهمترین تهدیدها نیز وجود ناامنی در کشور همسایه و هم‌مرز بودن آن با منطقه، محرومیت شدید منطقه به خاطر وجود جنگ‌های هشت ساله ایران و عراق و درگیر بودن مستقیم منطقه در آن، سرمایه‌گذاری اندک در بخش گردشگری می‌باشد. در پایان نیز به ارائه راهکار پرداخته شده که می‌تواند در بهینه‌سازی وضع موجود و ساماندهی گردشگری در این منطقه مؤثر باشد.

واژگان کلیدی: توسعه گردشگری، پایداری، مدل سوات، منطقه اورامانات، کرمانشاه

۱- مقدمه

گردشگری پدیده‌ای است که از زمان‌های بسیار دور، در بین انسان‌ها وجود داشته و این پدیده کم‌کم رواج داشته تا امروز با توجه به تحولات اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی به صورت کنونی رسیده است (محللاتی، ۱۳۸۰: ۲۷۰). امروزه گردشگری یکی از امید بخش‌ترین فعالیت‌هایی است که از آن به عنوان گذرگاه توسعه یاد می‌شود (ضرابی و همکاران، ۱۳۹۰: ۳۸) و دارای اشکال مختلف و انواع گوناگونی است که بسته به شرایط محیطی، متفاوت می‌باشد (رخشانی نسب و همکاران، ۱۳۸۸: ۴۴). گردشگری به عنوان بزرگ‌ترین و متنوع‌ترین صنعت در دنیا شناخته شده است (eghbali, 2010: 61) و یکی از منابع اصلی درآمد و اشتغال برای جمعیت میزبان می‌باشد (honari, 2010: 5660). گردشگری و اقتصاد پیرامون آن، روند گذار از سنت به مدرنیته و پسامدرن را در عرصه‌های اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی تسهیل کرده و عملاً در همه موارد موجب ساختار شکنی شده است (پاپلی یزدی، ۱۳۸۶: ۹). صنعت گردشگری دارای اثرات اقتصادی و اجتماعی قابل ملاحظه‌ای می‌باشد. ایجاد اشتغال و دستیابی به درآمد ارزی پایدار و مناسب و همچنین شناخت متقابل فرهنگی در راستای صلح و وفاق بین‌المللی از آثار اجتماعی و اقتصادی این صنعت است (مکیان، ۱۳۸۲: ۱۹۵). گردشگری در حال حاضر به بزرگ‌ترین صنعت بخش خدمات تبدیل شده است و از نظر پراکنش صنعت شماره یک جهان محسوب می‌شود (طاهری دمنه، ۱۳۹۰: ۱۱۸) و در این رابطه جاذبه‌های گردشگری به عنوان یکی از مؤلفه‌های اصلی توسعه گردشگری به مثابه منابع خامی هستند که بهره‌برداری بهینه از آنها مستلزم توجه به فرایندهای ایجاد ارزش افزوده در آنهاست (تقوایی، ۱۳۹۰: ۲). امروزه پدیده گردشگری از یک پدیده ساده دید و بازدید فراتر رفته و ابعاد و اهمیت ویژه‌ای یافته است تا جایی که از آن به عنوان یک صنعت بزرگ، مولد و مادر نام می‌برند (غفاری، ۱۳۸۱: ۲۱۹). صنعت گردشگری به ویژه برای کشورهای در حال توسعه که با معضلاتی همچون بیکاری بالا، محدودیت منابع ارزی و اقتصاد تک محصولی مواجه هستند، از اهمیت فراوانی برخوردار است. جهانگردی دارای پیامدهای متفاوتی است که می‌توان آن را به منزله نیروی محرک توسعه اقتصادی در تمام کشورها محسوب نمود. هیچ کشوری را نمی‌توان یافت که فاقد مواد اولیه برای جهانگردی باشد، بنابراین هر کشوری با کوششی شایسته در زمینه جهانگردی می‌تواند وارد کننده جهانگردی باشد و از این راه به رشد و شکوفایی خود و بالا بردن درآمد ارزی کمک کند (هزارجریبی، ۱۳۸۹: ۵۵).

امروزه صنعت گردشگری در دنیا، یکی از منابع مهم درآمد و در عین حال از عوامل مؤثر در تبادلات فرهنگی بین کشورهاست و به عنوان گسترده‌ترین صنعت خدماتی جهان حایز جایگاه ویژه‌ای است؛ از این رو بسیاری از کشورها در رقابتی نزدیک و فشرده، در پی افزایش بیش از پیش منافع و عواید خود از این فعالیت بین‌المللی هستند (کاظمی، ۱۳۸۶: ۱). با توجه به افزایش تعداد گردشگران در حال حاضر یکی از مباحث مهم در این زمینه بحث پایداری می‌باشد. هدف اصلی گردشگری پایدار، ارائه روش‌های منطقی در بهره‌برداری از منابع طبیعی و انسانی و ممانعت از بکارگیری غیرمنطقی این منابع است، به دلیل آن که توسعه پایدار گردشگری دارای دو جنبه حفاظت از محیط زیست و منابع و میراث فرهنگی جوامع است، بنابراین گردشگری پایدار باید با سیاست مشخص و مدونی به اجرا درآید تا بتواند حرکت امید بخش این صنعت در توسعه همه جانبه کشور را تضمین کند (منصوری، ۱۳۸۱: ۳۸). در واقع می‌توان گفت که هدف توسعه پایدار گردشگری، توسعه کلی همه بخش‌های نظام گردشگری اعم از عوامل

عرضه و تقاضا و عناصر سازمانی و مادی مربوط است. در این راستا ادغام فعالیت‌های گردشگری در سیاست‌های توسعه کلان اقتصادی، طرح‌های منطقه‌ای و ناحیه‌ای و خط مشی‌های مربوط به حفظ میراث فرهنگی مردم ضرورت دارد (ساک، ۱۳۸۷: ۱۴). میان گردشگری و توسعه پایدار رابطه متقابل و دوسویه‌ای وجود دارد، به گونه‌ای که می‌توان گفت هر قدر کشوری از درجه توسعه‌یافتگی بیشتری برخوردار باشد، به همان نسبت از تعداد گردشگران بیشتری برخوردار است و دارای صنعت گردشگری مطمئن‌تری نیز هست (رهبری، ۱۳۸۴: ۱۷۳).

۲- بیان مسئله

امروزه گردشگران عمدتاً از سوی شهرهای بزرگ و مناطق صنعتی و شلوغ به سوی مناطق بکر و طبیعی که دارای جاذبه‌های طبیعی، تاریخی و فرهنگی می‌باشند در حرکت اند، که این امر باعث رونق و توسعه گردشگری و ایجاد تعادل میان مناطق مختلف می‌شود. منطقه اورامانات در استان کرمانشاه از یکسو به عنوان یکی از مناطق مستعد و دارای پتانسیل در زمینه انواع گردشگری مطرح بوده و از سوی دیگر با محدودیت‌ها و تهدیدهای فراوان در زمینه‌های زیست محیطی و کمبود امکانات زیربنایی مواجه است. وجود عوارض طبیعی متعدد نظیر چشمه‌ها، جنگل‌ها، کوه‌ها، غارها، دره‌های عمیق، راه‌های پرپیچ و خم، رودبارهای فراوان، مناظر و چشم اندازهای زیبا، تنوع گیاهی و جانوری، منطقه اورامانات در استان کرمانشاه را برای گردشگری و مخصوصاً اکوتوریسم در تمام فصول سال به ویژه فصل بهار و تابستان مستعد نموده است. گذشته از این بقایای آثار تاریخی، وجود فرهنگ و آداب و رسوم ویژه، توسعه مراودات مرزی و استقرار تدریجی بازارچه‌ها و مناطق تجاری ویژه در برخی از نقاط منطقه، وسعت این استعداد را بیشتر کرده و می‌رود تا در آینده‌ای نه چندان دور به عنوان قطب مهم گردشگری در غرب کشور مطرح شود. این منطقه یکی از قطب‌های اصلی گردشگری استان کرمانشاه می‌باشد که در تمامی زمینه‌ها دارای جاذبه می‌باشد. جاذبه‌های طبیعی ملی همچون غار قوری قلعه و مناطق حفاظت شده در کنار جاذبه‌های تجاری در قالب بازارچه‌های مرزی با تنوع کالایی باعث شده که این منطقه هر ساله میزبان هزاران نفر از اقصی نقاط کشور و حتی اقلیم همسایه خود یعنی کردستان عراق باشد. علی‌رغم نبود مراکز اقامتی استاندارد در این منطقه در فصل تابستان با توجه به آب و هوای مطلوب آن به نسبت سایر مناطق کشور اقامت گردشگران در فضاهای باز مثل پارک‌ها و کمپ‌های گردشگری منطقه افزایش شدیدی می‌یابد. این قطب گردشگری دارای بیشترین تعداد کانون‌های شهری در استان بوده و بیشتر روستاهای هدف گردشگری استان نیز در این منطقه واقع شده‌اند. علی‌رغم وجود جاذبه‌های مطلوب گردشگری که به عنوان قابلیت انکارناپذیر برای توسعه گردشگری منطقه قلمداد می‌شود، روحیه بالای مهمان نوازی ساکنین و موقعیت جغرافیایی مطلوب آن که دسترسی به دیگر نقاط گردشگر پسند استان و استان همجوار (استان کردستان) را میسر می‌نماید؛ یکسری عوامل دیگر همانند ضعف تبلیغات، ضعف خدمات رسانی به گردشگران، ناکارآمدی زیرساخت‌های گردشگری، فقدان امکان دسترسی ریلی و هوایی به منطقه، ناکارآمدی نظام دسترسی جاده‌ای و غیره به عنوان مانعی برای توسعه پایدار این صنعت شناخته شده‌اند. در این پژوهش هدف شناسایی نقاط قوت، ضعف، فرصت‌ها و تهدیدهای مرتبط با گردشگری منطقه اورامانات بوده و ضمن بررسی این چهار فاکتور مهم در ارتباط با گردشگری منطقه به ارائه راهکارها و پیشنهاداتی برای بهبود این صنعت پرداخته شده است.

۳- روش پژوهش

پژوهش حاضر از نوع پژوهش‌های کیفی بوده و بصورت توصیفی- تحلیلی انجام شده است. منابع مورد استفاده در این پژوهش شامل منابع اسنادی و کتابخانه‌ای همچون مقالات، پایان‌نامه‌ها، گزارشات و غیره بوده است. برای بررسی بهتر موضوع تعداد ۳۸۳ پرسشنامه نیز به طور تصادفی در بین گردشگران توزیع شده است. علاوه بر اینها سابقه سکونت نگارنده در منطقه و آشنایی با جاذبه‌های گردشگری منطقه، مسائل و مشکلات آن نیز مدنظر بوده است. مدل بکار رفته در این پژوهش مدل سوات^۱ بوده که یکی از شناخته شده‌ترین مدل‌ها برای ارزیابی می‌باشد. این تکنیک ابزاری برای شناخت تهدیدها و فرصت‌های موجود در محیط خارجی و بازشناسی ضعف‌ها و قوت‌های داخلی آن به منظور سنجش وضعیت و تدوین راهبردها برای هدایت و کنترل آن سیستم است (موحد، ۱۳۸۹: ۹۰). همچنین ابزاری برای برنامه‌ریزی استراتژیک جهت انجام تحلیل وضعیت به منظور شناسایی مسائل منطقه و ارائه استراتژی‌های مناسب در دراز مدت می‌باشد (عبدالمنافی، ۱۳۹۰: ۹۹). ابزار تحلیلی سوات یکی از روش‌های اساسی جهت ایجاد نظم و مناسبات ویژه بین مسائل استراتژیک است و از بهترین تکنیک‌ها برای تحلیل و هدایت محیط محسوب می‌شود (قدمی و همکاران، ۱۳۸۹: ۱۱۷ / قدمی، ۱۳۹۰: ۶۱). این تکنیک تحلیل بسیار مفیدی برای تحلیل موقعیت جاری و تصمیم‌گیری، ارزیابی پیامدها و گزینه‌ها برای انتخاب است و نه تنها چشم‌انداز کنونی بلکه فرصت‌ها و تهدیدهای آتی را نیز در نظر می‌گیرد (بدری و همکاران، ۱۳۹۰: ۴۳).

۴- سؤال تحقیق

مهمترین سؤالاتی که در ارتباط با گردشگری منطقه با توجه به نوع تحقیق می‌توان بیان داشت این است که:

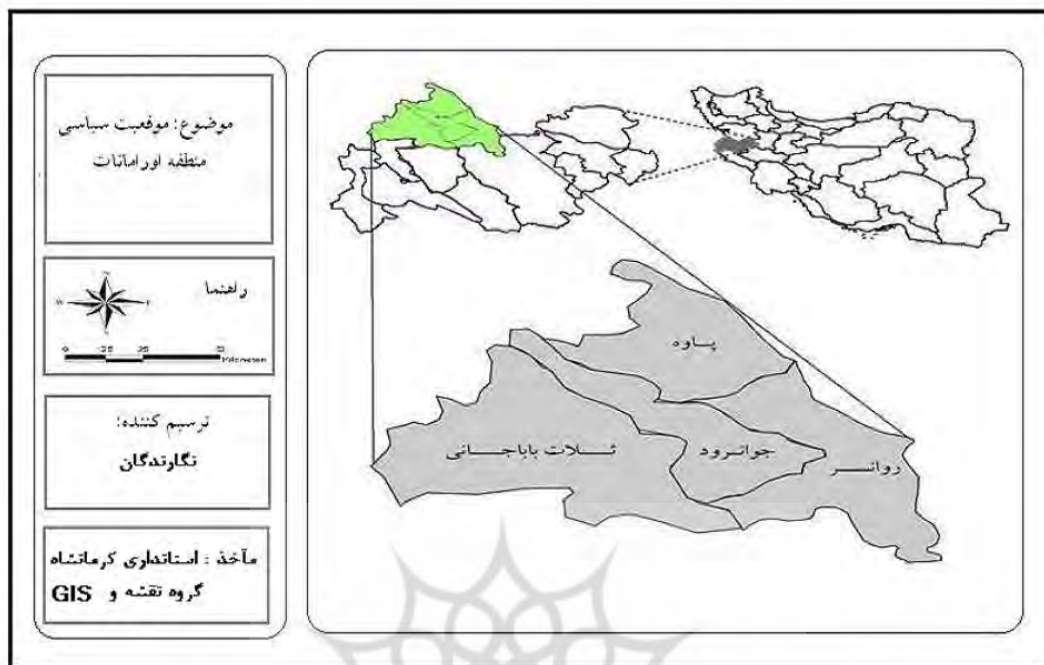
- مهمترین نقاط قوت و ضعف منطقه اورامانات در راستای توسعه گردشگری منطقه چیست؟
- مهمترین فرصت‌ها و تهدیدهای مرتبط با توسعه گردشگری در منطقه اورامانات چیست؟

۵- منطقه مورد مطالعه

منطقه اورامانات ناحیه‌ای کوهستانی است که بخش اعظم آن در ایران و در استان‌های کرمانشاه و کردستان واقع شده و حدود جغرافیایی آن به قرار زیر است: از شمال به سنندج و مریوان، از جنوب به شهرستان دالاهو، از غرب به کردستان عراق و از شرق به شهرستان کامیاران. قسمتی از اورامان که در خاک ایران قرار دارد شامل دو بخش می‌باشد: بخش شمالی اورامان در محدوده شهرستان‌های مریوان، سروآباد، و کامیاران در استان کردستان و بخش جنوبی آن در محدوده شهرستان‌های پاوه، روانسر، جوانرود و ثلاث باباجانی در استان کرمانشاه قرار گرفته است. کوهستان‌های شاهو^۲ و دالانی^۳ در حد فاصل این دو بخش واقع شده‌اند (ولدبیگی، ۱۳۸۸: ۷). در واقع منطقه مورد پژوهش همان منطقه‌ای است که قسمتی از استان کرمانشاه را شامل شده و شامل چهار شهرستان مورد نظر می‌باشد (ضرابی و همکاران، ۱۳۹۰: ۳۶). مساحت تقریبی منطقه ۴۳۷۷ کیلومتر مربع که در حدود ۱۷.۴ درصد از کل استان را شامل می‌شود. این منطقه پرباران‌ترین و کوهستانی‌ترین منطقه (تیپ کوهستانی در این منطقه حدود ۷۸.۶ درصد کل

^۱ این اصطلاح مخفف چهار واژه قوت (Strengths)، ضعف (Weaknesses)، فرصت (Opportunities) و تهدید (Threats) است.

اراضی را در بر می‌گیرد) گردشگری استان کرمانشاه است و چشم اندازها و مناظر زیبای طبیعی بخشی از قابلیت‌های خود را مدیون این میزان بارش سالانه مناسب است.

منطقه اورامانات بر اساس سرشماری رسمی کشور در سال ۱۳۸۵ دارای ۳۷.۳ درصد بیکاری بوده است که رتبه بالایی را در استان از این لحاظ به خود اختصاص داده است (مرکز آمار ایران، ۱۳۸۵) و در مقابل استان نیز در رده‌های بالای کشوری قرار دارد. با توجه به اینکه این منطقه یکی از مناطق درگیر در جنگ تحمیلی در طی هشت سال بوده (به گونه‌ای که شهر نوسود در طی سرشماری سال ۱۳۶۵ خالی از سکنه و جمعیت آن صفر بوده) عملاً فاقد صنایع بزرگ و شغل آفرین می‌باشد و از نظر کشاورزی نیز به علت کوهستانی بودن منطقه (بنا به آمار مستخرج از طرح جامع گردشگری استان ۷۸.۶ درصد اراضی منطقه کوهستانی می‌باشد که ۲۶ درصد از کل اراضی کوهستانی استان را شامل می‌شود) فاقد اشتغال و درآمد در این زمینه نیز می‌باشد (۲۳.۳ درصد از کل اشتغال منطقه در سال ۱۳۸۵ در بخش کشاورزی بوده که سهم شهرستان پاوه تنها ۸.۸ درصد بوده است و این نسبت در سال ۱۳۷۵ ۱۹.۲ درصد برای کل منطقه که سهم شهرستان پاوه برای نمونه تنها ۶.۰۲ درصد بوده است)^۱ و درصد بالای بیکاری در منطقه موید مطالب فوق می‌باشد. پس از دوران جنگ تحمیلی و آرام شدن اوضاع کشور به تدریج توجه به منطقه زیاد و توجه ویژه به آن به ویژه از بعد گردشگری پس از افتتاح غار قوری قلعه به عنوان مهمترین جاذبه گردشگری منطقه و استان بوده است. چند سال پس از آن نیز با توجه به تحولاتی که در عرصه بین‌الملل در ارتباط با کشور عراق به وجود آمد مراودات مرزی به صورت رسمی (در بازارچه‌های منطقه) و غیررسمی در قالب واردات کالاهای قاچاق با این کشور و به ویژه کردستان عراق به حالت بارزی نمود پیدا کرده و نهایتاً در اوایل دهه ۸۰ نیز بازارچه بزرگ شهر جوانرود به عنوان یکی دیگر از مهمترین جاذبه‌ها (جاذبه خرید) در منطقه به وجود آمد. به طوری کلی باید گفت که

^۱ این آمار برگرفته از سالنامه های آماری استان کرمانشاه در سالهای ۱۳۷۵ و ۱۳۸۵ بوده است.

سابقه گردشگری منطقه اورامانات به اواخر دهه ۷۰ و به ویژه پس از افتتاح غار قوری قلعه برمی‌گردد. بیشتر گردشگران وارد شده به منطقه گردشگران داخل استانی یا از استان‌های همجوار بوده و آمار دقیقی از گردشگران خارجی وجود ندارد. بر اساس مشاهدات میدانی و مصاحبه با مسئولین میراث فرهنگی منطقه (شهرستان پاوه و جوانرود) بیشتر گردشگران، گردشگران فصلی هستند که در طی شش ماهه اول سال به این منطقه مسافرت می‌کنند. به طور کلی باید گفت که یکی از مهمترین فاکتورهای مؤثر در جهت رفع بحران منطقه از لحاظ بیکاری با توجه به مرزی بودن منطقه و عدم تمایل دولت و حتی بخش خصوصی به سرمایه‌گذاری‌های کلان و نیز کوهستانی بودن منطقه و فقدان زمین مناسب برای کشاورزی، همین مسئله گردشگری می‌باشد، به گونه‌ای که هم اینک تعداد زیادی از ساکنین منطقه به ویژه در بازارچه شهر جوانرود و مجموعه تفریحی - گردشگری غار قوری قلعه در قالب اقتصاد غیررسمی (دست‌فروشی) مشغول فعالیت می‌باشند. بررسی روند تغییرات تعداد شاغلان غار قوری قلعه نشان از افزایش چشمگیر آن از سال ۱۳۸۱ که ۲۵ نفر بوده به ۶۲ نفر در سال ۱۳۸۶ در بخش رسمی و بیش از ۴۰ نفر در بخش غیررسمی دارد (میرزایی، ۱۳۸۸: ۷۱).

۶- جاذبه‌های گردشگری منطقه اورامانات

جاذبه عبارت است از یک خصوصیت طبیعی یا فرهنگی یک مکان خاص که برای افراد مسافر یا جهانگردان ارزش دیدن یک بار یا بیشتر را در رابطه با نیازهای مرتبط با اوقات فراغتشان داشته باشد و این خصوصیت ممکن است محدود به طبیعت باشد (مثل آب و هوا، فرهنگ، پوشش گیاهی یا مناظر) یا می‌تواند مربوط به مکان‌های ویژه مانند تئاتر، موزه یا آبشار باشد (Harris & e tal, 1996: 130). جاذبه‌های گردشگری در بعضی موارد به صورت انفرادی بسیار قوی هستند و یک مورد آن‌ها به تنهایی ممکن است تا انگیزه لازم را برای سفر به وجود آورند. اما همواره وجود چندین جاذبه ارزشمند در کنار یکدیگر و یا قرار گرفتن آن‌ها در یک مسیر گردشگری می‌تواند انگیزه سفر را تقویت نماید. در کنار جاذبه‌های موجود بسیاری از تسهیلات و عناصر مکمل وجود دارند که در تصمیم به سفر موثرند. اماکن اقامتی، هتل، رستوران، جاده دسترسی، خدمات بین راهی و ... همه به نوعی روی موفقیت یک منطقه در جذب گردشگران موفقیت به وجود خواهند آورد (دل انگیزان، ۱۳۸۸: ۲). از مهمترین جاذبه‌های گردشگری منطقه می‌توان به مواردی چون غار قوری قلعه در شهرستان روانسر و در روستایی با همین نام اشاره کرد که بزرگ‌ترین غار آبی آسیا می‌باشد. همچنین به موارد دیگری چون بازارچه‌های مرزی شهرهای جوانرود و پاوه، سراب روانسر و روستاهای هدف گردشگری چون روستای هجیج، شمشیر و شروینه اشاره کرد.

از دیگر جاذبه‌های مهم منطقه می‌توان به کوه شاهو که بلندترین کوه در استان‌های کردستان و کرمانشاه می‌باشد، منطقه دالانی و چشم‌انداز زیبای آن که مشرف بر کردستان ایران و عراق است، رودخانه سیروان که بهترین و معروف‌ترین رودخانه باشد (ولدیگی، ۱۳۸۸: ۳۰). و دارای پتانسیل بالقوه مناسبی برای تبدیل شدن به فضای گردشگری دارد، منطقه بوزین و مرخیل که با بیش از ۳۲۰۰۰ هکتار و با حدود ۲۰۰ گونه گیاهی و بیش از ۱۴۰ گونه پرنده در ردیف مناطق بکر و قابل توجه منطقه می‌باشد (مهندسین مشاور تدبیر شهر، ۱۳۸۴: ۶۱۴). این جنگل

زیستگاه کوچک‌ترین گوزن جهان موسوم به شوکا^۱ یا به اصطلاح محلی فیله گیجه^۲ می‌باشد (ولدیگی، ۱۳۸۸: ۲۵)، موزه‌های مردم‌شناسی در شهرهای پاوه و جوانرود اشاره کرد.

شکل شماره ۱: نماهایی از مجموعه تفریحی- گردشگری غار قوری قلعه در روستای قوری قلعه (شهرستان روانسر)

منبع عکس‌ها: نگارندگان بهار ۱۳۹۰

^۱ - Shoka

^۲ - Felegejeh

شکل شماره ۲: نمایی از سراب روانسر

منبع: touristinkermanshah.blogfa.com

شکل شماره ۳: نمایی از شهر پاوه (معروف به شهر هزار ماسوله)

منبع: diaremaan.blogfa.com

۷- وضعیت امکانات، تسهیلات و زیرساخت‌های مرتبط با گردشگری در منطقه اورامانات

۷-۱- امکانات اقامتی: تا پایان سال ۱۳۸۸ تنها یک هتل دو ستاره در شهر پاوه وجود داشته و در دیگر شهرستان‌ها می‌توان به مهمان‌سراهای ادارات و خانه معلم اشاره کرد. البته در ایام نوروز و تعطیلات تابستانی که پیک گردشگری منطقه می‌باشد جهت رفاه حال مسافرین مدارسی را در تمامی نقاط گردشگری پذیر با همکاری اداره آموزش و پرورش آماده اسکان می‌کنند. همچنین می‌توان به کمپ‌های گردشگری منطقه نیز اشاره کرد که با توجه به هوای مطلوب منطقه به ویژه در تابستان و امنیت کامل با استقبال زیاد گردشگران در چند سال اخیر مواجه شده است. از مهمترین دلایل عدم سرمایه‌گذاری بخش خصوصی در زمینه تسهیلات اقامتی می‌توان به ضعف اقتصادی ساکنین منطقه، عدم شناخت سرمایه‌گذاران غیربومی از منطقه، نبود گردشگر در شش ماهه دوم سال و دیگر اینکه بیشتر گردشگران وارد شده به منطقه نیز ترجیحاً یا از چادر استفاده می‌کنند.

۷-۲- امکانات پذیرایی: نتایج آمارگیری از مکان‌های صرف غذا و نوشیدنی در منطقه اورامانات نشان می‌دهد که تا سال ۱۳۸۵ تعداد ۱۷۴ مکان پذیرایی در نقاط مختلف شهری و روستایی منطقه به فعالیت اشتغال داشته‌اند که برابر ۱۰.۴ درصد از کل مراکز پذیرایی استان بوده است. تعداد مراکز پذیرایی بین راهی منطقه نیز تا سال ۱۳۸۵، ۵۲ واحد بوده که نسبت به سال ۱۳۸۴، ۲۷ درصد افزایش پیدا کرده است (میرزایی، ۱۳۸۸: ۷۰). بیشترین تعداد مکان‌های پذیرایی بین راهی منطقه نیز مربوط به محور روانسر- پاوه می‌باشد که مهمترین جاذبه‌های گردشگرپسند منطقه نیز در همین محور قرار دارند.

۷-۳- شبکه ارتباطی و دسترسی‌ها: راه و جاده به عنوان یکی از مهمترین عوامل سیستم حمل و نقل در توسعه یافتگی و پیشرفت هر منطقه نقش و جایگاه عمده‌ای دارد. قابلیت‌های گردشگری در صورتی رشد و توسعه می‌یابند که با امکانات راه بتوان به آنها دسترسی پیدا کرد. در منطقه اورامانات به علت شرایط خاص توپوگرافی و کوهستانی بودن منطقه راه‌های اصلی درجه یک مثل بزرگراه وجود ندارد. راه‌های موجود در این منطقه تنها شامل راه‌های راه‌های فرعی عریض (۸۵.۷ کیلومتر)، فرعی درجه یک (۱۵۷.۳ کیلومتر) و فرعی درجه دو (۱۹۴.۶ کیلومتر) می‌باشد (مهندسین مشاور تدبیر شهر، ۱۳۸۴: ۴۲۶). در ارتباط با راه آهن و حمل و نقل ریلی نیز باید ذکر کرد که استان کرمانشاه فاقد راه آهن و حمل و نقل ریلی می‌باشد.

۷-۴- مراکز بهداشتی- درمانی: دسترسی به مراکز بهداشتی- درمانی یکی از فاکتورهای مهم برای توسعه گردشگری در هر منطقه‌ای می‌باشد. تا سال ۱۳۸۷ در منطقه اورامانات ۲ بیمارستان در شهرهای پاوه و جوانرود، ۸ مرکز بهداشتی درمانی در شهرستان پاوه، ۵ مرکز در شهرستان ثلاث، ۶ مرکز در شهرستان جوانرود و ۵ مرکز دیگر نیز در شهرستان روانسر فعال و مشغول خدمات‌رسانی بوده‌اند (سالنامه آماری استان، ۱۳۸۷) در منطقه یک پایگاه امداد و نجات بین راهی نیز در محور روانسر- پاوه با امکانات لازم وجود دارد.

۷-۵- آژانس‌های مسافرتی: تا پایان سال ۱۳۸۶ در استان کرمانشاه تعداد ۱۸ دفتر خدمات مسافرتی و جهانگردی قانونی دارای (مجوزهای الف و ب) وجود داشته است که تنها یک مورد آن مربوط به منطقه اورامانات (شهر پاوه) بوده است.

۷-۶- پارکینگ و ترمینال مسافری: پارکینگ و ترمینال نیز یکی دیگر از عوامل مهم برای توسعه گردشگری در هر منطقه‌ای می‌باشد که در منطقه اورامانات نیز تا پایان سال ۱۳۸۸، ۲ پارکینگ در مجموعه غار قوری قلعه، دو پارکینگ در شهرهای جوانرود و روانسر فعال بوده است. یکی از مشکلات مربوط به این گزینه در ارتباط با شهر پاوه می‌باشد که این شهر فاقد پارکینگ می‌باشد و عرض خیابان اصلی آن نیز در روزهای تعطیل ظرفیت لازم برای پارک کردن ماشین‌ها را ندارد و لزوم توجه به این امر در این شهر لازم است. در سایر نقاط گردشگری منطقه نیز به اندازه کافی جا برای پارک کردن وسایل نقلیه وجود دارد. در منطقه نیز تعداد ۴ ترمینال در چهار شهرستان با امکانات لازم دایر می‌باشد.

^۱ مجوز نوع الف مربوط به فروش بلیط هواپیما و نوع ب مربوط به فروش تور و خدمات گردشگری است.

۸- برنامه گردشگری منطقه اورامانات

طبق تعریف طرح جامع گردشگری استان کرمانشاه این قطب دارای ۴ ناحیه بوده که از ترکیب ۱۶ حوزه گردشگری پدید آمده است. به دلیل اهمیت منابع طبیعی گردشگری در این قطب تمامی حوزه‌ها از قابلیت گردشگری طبیعی برخوردارند. با بررسی‌های کارشناسی حوزه پاوه به دلیل اهمیت آن در توسعه گردشگری قطب در سطح اول اولویت برنامه‌ریزی قرار دارد. حوزه‌های قوری قلعه و جوانرود در سطح دوم اولویت برنامه‌ریزی، حوزه‌های تازه‌آباد، روانسر، نوسود و هواسان در سطح سوم اولویت برنامه‌ریزی و سایر حوزه‌های قطب در سطوح پایین‌تر قرار گرفته‌اند (پاهکیده، ۱۳۹۰: ۱۰۱). باتوجه به آنچه که در زمینه معرفی منطقه، جاذبه‌ها، امکانات و زیرساخت‌های مرتبط با گردشگری در منطقه تشریح گردید می‌توان به ارائه برنامه برای توسعه این صنعت در منطقه پرداخت. در این منطقه به علت مرزی بودن، عدم وجود صنایع بزرگ و کارآفرین، کوهستانی بودن، درگیر بودن مستقیم در جنگ هشت ساله و ... تنها صنعت فعال حاضر در منطقه صنعت گردشگری است و اگر این صنعت با برنامه‌ریزی اصولی و کارآمد هدایت شود به منبع بسیار مهمی برای کسب درآمد و توسعه منطقه تبدیل خواهد شد. در حال حاضر با توجه به قابلیت‌های فراوان گردشگری منطقه اورامانات در زمینه‌های طبیعی، اقتصادی، فرهنگی لازم است بر موارد زیر تأکید بیشتری صورت گیرد تا آثار گردشگری بر منطقه بیشتر نمایان گردد:

۸-۱- با توجه به اینکه بیشتر گردشگران وارد شده به منطقه اورامانات جاذبه‌های طبیعی مثل غار قوری قلعه، طبیعت منطقه، آب و هوای مطبوع را مهمترین جاذبه‌های گردشگری قلمداد کرده‌اند لازم است به معرفی بیشتر این جاذبه‌ها از طریق رسانه‌های گروهی پرداخته شود. همچنین طرح‌های تصویب شده (از جمله طرح آغاز عملیات توسعه فاز دوم غار قوری قلعه) هر چه زودتر به مرحله اجرا در آیند. در ارتباط با آب و هوای منطقه نیز متأسفانه وجود مهمان ناخوانده از کشور همسایه (ریزگردها) در طی چند سال اخیر می‌تواند توسعه گردشگری در منطقه و حتی کل استان و استان‌های درگیر را تحت تأثیر قرار دهد. در این زمینه نیز نباید تنها به اجرای همایش و جلسات اکتفا کرد، بلکه بایستی نتایج این جلسات و همایش‌ها بصورت عملی دیده شود که تا حالا چنین مورد مشاهده نشده است.

۸-۲- یکی از زمینه‌های توسعه گردشگری در منطقه وجود گردشگران خارجی (اقلیم کردستان عراق) می‌باشد که تمامی این مسافران بنا به گفته خویش از طریق مرزهای کشور در استان کردستان وارد منطقه و کشور می‌شوند و این در حالی است که منطقه اورامانات دارای مرز مشترک با این اقلیم می‌باشد و حتی دو دروازه ورودی و خروجی با این اقلیم (مرز شوشمی در شهرستان پاوه و مرز شیخ صالح در شهرستان ثلاث باباجانی) دارد ولی بنا به دلایل مختلف از این مرزها فقط برای ورود و خروج کالا استفاده می‌شود. برای توسعه گردشگری در منطقه و استان لازم است در این زمینه اقدامات لازم انجام شود به گونه‌ای که حداقل از یکی از این دروازه‌ها اجازه ورود و خروج به مسافرین داده شود. از دیگر نکات قابل توجه عدم وجود برنامه‌ای مدون برای گردشگری خارجی منطقه می‌باشد. در این زمینه نیز لازم است با هماهنگی‌های بین سازمانی از طریق سازمان میراث فرهنگی حداقل به بخشی از نیازهای آنان پاسخ داده شود؛ بعنوان نمونه با توجه به ناآشنایی بیشتر گردشگران خارجی به زبان فارسی لازم است در این زمینه برای معرفی منطقه به آنان به تهیه کتابچه و نقشه به زبان کردی و عربی اقدام شود.

۳-۸- از قابلیت‌های بسیار مهم توسعه گردشگری منطقه مسأله بازارچه‌های مرزی منطقه (بازارچه جوانرود، روانسر و پاوه و نوسود) می‌باشد که در میان آن‌ها بازارچه شهر جوانرود دارای شهرت و اعتبار خاصی بوده و در واقع تنها جاذبه مهم این شهر می‌باشد. از برنامه‌های مرتبط با این موضوع می‌توان به ساماندهی بازارچه‌ها اشاره کرد که در این زمینه نیز تا کنون کاری اساسی انجام نشده، به گونه‌ای که در روزهای تعطیل بسیاری از گردشگران به دلیل ازحام شدید نمی‌توانند از این مکان‌ها خرید نمایند. لازم است برای رفاه حال گردشگران حداقل به ساماندهی دستفروشان و توسعه غرفه‌ها به ویژه در شهر جوانرود پرداخته و با مشارکت خود غرفه‌داران از ورود کالاهای بی‌کیفیت و تقلبی به این مکان‌ها جلوگیری شود.

۴-۸- از دیگر زمینه‌های گردشگری منطقه اورامانات مسأله فرهنگی آن است که دارای هیچ گونه برنامه و هدف گذاری نبوده و کاملاً برای گردشگران ناشناخته مانده است و این در حالی است که یکی از جذابیت‌های بسیار مهم گردشگری منطقه می‌باشد. در زمینه پوشش (بویژه برای زنان)، زبان، اعتقادات و آداب و رسوم نیز دارای جایگاه خاصی است ولی تاکنون برنامه‌ای در این زمینه پیشنهاد نشده است.

۵-۸- فصلی بودن گردشگری در منطقه یکی از نقاط ضعف آن می‌باشد و این در حالی است که با توجه به قابلیت بارشی منطقه در فصل زمستان (بیشترین میزان بارش برف در کل استان در این منطقه می‌باشد) لازم است حداقل مسئولین استانی با هدایت تورهای گردشگری در این فصل به منطقه زمینه را برای توسعه آن در این فصل نیز مهیا سازند.

۶-۸- صنایع دستی منطقه اورامانات شامل انواع قالی، گلیم، گیوه و غیره می‌باشد که در این میان گیوه اورامی زبانزد و شهرت جهانی دارد و در طی چندسال اخیر به عنوان یکی از صنایع با ارزش بصورت گسترده به خارج از کشور (کردستان عراق) و استان‌های همجوار صادر می‌شود. ایجاد تعاونی و یا موسسه‌ای برای ساماندهی فعالان شاغل در این زمینه و معرفی این صنایع قدیمی و ارزش آفرین از طریق سازمان میراث فرهنگی می‌توان به بهبود کسب و کار در منطقه و ماندگاری این صنایع شود.

۷-۸- یکی از قابلیت‌های مهم منطقه اورامانات در زمینه گردشگری جنگ بوده است. با توجه به درگیر بودن مستقیم منطقه در جنگ ایران و عراق، این منطقه در طی چند سال اخیر بعنوان یکی از مناطق مورد بازدید کاروان‌های راهیان نور قرار گرفته است. مشاهدات میدانی بیانگر آن است که به ویژه در فصل تابستان این منطقه هر روز میزبان صدها نفر از کاروان‌های راهیان نور بوده است. این کاروان‌ها از تمامی استان‌های کشور بوده و تمام آن‌ها نیز از شهر پاوه بعنوان یکی از شهرهای جنگ‌زده منطقه بازدید کرده و در طول مسیر نیز از دیگر جاذبه‌های منطقه نیز مثل غار قوری قلعه بازدید کرده‌اند.

۸-۸- با توجه به تنوع جاذبه‌های گردشگری منطقه اورامانات می‌توان با برنامه‌ریزی دقیق و کارشناسی اقدام به برگزاری فستیوال و جشن‌های ملی و منطقه‌ای نمود. علاوه بر قابلیت بالای منطقه در این زمینه هنوز چنین کاری انجام نشده است. بعنوان مثال با توجه به قابلیت شهر بیستون در استان کرمانشاه می‌توان به برگزاری جشنواره بین‌المللی صخره نوردی در آن اشاره کرد که هر ساله میزبان صدها نفر از خارج از کشور و دیگر استان‌های کشور می‌باشد. در این زمینه می‌توان به قابلیت منطقه در زمینه غار نوردی به خاطر وجود غار قوری قلعه و کاوات در آن،

صخره نوردی و کوهنوردی به خاطر وجود قلل و کوه‌های مرتفع و نهایتاً ورزش‌های آبی به خاطر وجود رودخانه سیروان در این منطقه اشاره کرد.

۹- تجزیه و تحلیل

۹-۱- فرصت‌های گردشگری منطقه

- موقعیت جغرافیایی مناسب و برخورداری از مرز خاکی با کشور عراق از طریق بازارچه‌های شیخ صالح در شهرستان ثلاث و بازارچه شوشمی در شهرستان پاوه

- اشتغال‌زایی و ایجاد درآمد در منطقه از مهمترین فرصت‌های گردشگری با توجه به بیکاری بالای منطقه (۳۹ درصد در سال ۱۳۸۵) می‌باشد.

- قابلیت تبدیل شدن به قطب برتر گردشگری استان با توجه به جاذبه‌های متنوعی که در منطقه در سطوح مختلف ملی تا محلی وجود دارد.

- امکان دسترسی به بازارهای بین‌المللی کشور همسایه به ویژه کردستان عراق که دارای اشتراکات فرهنگی و اجتماعی در زمینه‌های مختلف با منطقه است و هر ساله تعداد زیادی از آنها از جاذبه‌های منطقه بازدید می‌نمایند.

- بهره‌گیری از امکانات مهمان‌نوازی مردم منطقه جهت برقراری ارتباطات اجتماعی و فرهنگی میان اقوام مختلف

- نزدیکی منطقه اورامانات به دیگر مراکز و جاذبه‌های گردشگری استان به طوری که فاصله منطقه با مرکز استان کمتر از ۴۰ کیلومتر می‌باشد.

- عدم وجود جاذبه‌های گردشگریسند منطقه (غار قوری قلعه، بازارچه‌های مرزی و غیره) در دیگر نقاط استان

- وجود بازارچه‌های مرزی در شهرهای منطقه با تنوع کالاها و قیمت‌های مناسب به نسبت سایر مناطق استان و حتی کشور

۹-۲- تهدیدهای گردشگری منطقه

- مرزی بودن منطقه اورامانات و وجود ناامنی در خارج از مرزهای ملی به عنوان یکی از مهمترین تهدیدها برای توسعه گردشگری منطقه اورامانات شناخته می‌شود.

- پراکنش نامناسب گردشگران در طی سال در منطقه به طوری بیشترین بازدید در منطقه توسط گردشگران در طی شش ماهه اول سال انجام می‌شود.

- پذیرش گردشگر در طی شش ماهه اول سال بیش از ظرفیت محیط

- عدم تمایل سرمایه‌گذاری‌های کلان توسط بخش خصوصی و حتی دولتی به خاطر مرزی بودن منطقه و دلایل گوناگون دیگر در امور مرتبط با گردشگری منطقه.

- محرومیت و فقر حاکم بر منطقه به دلایل مختلفی چون درگیر بودن مستقیم منطقه در جنگ تحمیلی و ...

- از بین رفتن فرهنگ سنتی و محلی (زبان، پوشش، آداب و رسوم خاص مردم، معماری و مسکن و غیره) با افزایش ورود گردشگران در زمینه‌های مختلف

- ازدیاد تخلفات اجتماعی با ورود گردشگران در این منطقه به نسبت گذشته

- افزایش قیمت زمین و بورس بازی زمین در پی افزایش ورود گردشگران به منطقه به ویژه در مقصدهای هدف گردشگری همچون روستای قوری قلعه و شهر جوانرود، به گونه‌ای که قیمت زمین در این دو مکان به نسبت چند سال گذشته افزایش شدیدی داشته است.
- وجود گرد و غبارهای ناشی از صحراهای کشور همسایه و تأثیر مستقیم آن بر روی توسعه گردشگری منطقه در شش ماهه اول سال که پیک گردشگری است.
- مسایل اعتقادی و مذهبی (بیش از ۹۰ درصد ساکنین منطقه سنی مذهب می‌باشند)
- افزایش مشکلات زیست محیطی به واسطه فعالیت‌های گردشگری به ویژه در طی شش ماهه اول سال.
- افزایش میزان جرم و جنایاتی چون دزدی، اعتیاد و ... به ویژه در میان جوانان منطقه که نتیجه آن در همان مراحل ابتدایی شکل‌گیری دید منفی افراد محلی جهت توسعه گردشگری در منطقه می‌باشد.

۹-۳- نقاط قوت منطقه

- آب و هوای مطبوع و دلپذیر به ویژه در طی فصل بهار و تابستان به گونه‌ای که ۹۳.۲ درصد از گردشگران (۳۵۷ نفر) وضعیت آب و هوایی منطقه را خوب و بسیار خوب ارزیابی کرده‌اند.
- برخورد مطلوب مردم با گردشگران به گونه‌ای که ۸۵.۷ درصد از گردشگران از نحوه برخورد مردم منطقه با آنها رضایت کامل داشته‌اند.
- وجود مراکز خرید با اجناس گوناگون در بازارچه‌های منطقه، نتایج بیانگر آن است که جاذبه‌های اقتصادی منطقه که در واقع همان بازارچه‌های مرزی منطقه می‌باشند یکی از دلایل اصلی مسافرت گردشگران به منطقه می‌باشد به گونه‌ای ۳۲.۱ درصد از گردشگران جاذبه مهم منطقه را همین بازارچه‌ها معرفی کرده‌اند. در عین حال باید گفت که ۷۰.۳ درصد از گردشگران از این بازارچه‌ها و قیمت کالاهای عرضه شده در آن رضایت کامل داشته‌اند.
- وجود چشم‌اندازهای طبیعی و تنوع آن در منطقه به گونه‌ای که ۴۴.۴ درصد از گردشگران جاذبه‌های طبیعی منطقه را جاذبه برتر و مهمتر منطقه ارزیابی کرده‌اند. همچنین در این پژوهش مشخص گردید که غار قوری قلعه و سراب روانسر از مهمترین مکان‌های پربازدید منطقه بوده‌اند که هر دو از جاذبه‌های طبیعی منطقه می‌باشند.
- مستعد بودن منطقه برای سرمایه‌گذاری و برنامه‌ریزی گردشگری روستایی به گونه‌ای که منطقه مورد مطالعه دارای بیشترین روستاهای هدف گردشگری در استان می‌باشد.
- موقعیت جغرافیایی مطلوب منطقه، به گونه‌ای که دارای مرز مشترک با کردستان عراق و همچنین استان کردستان می‌باشد.
- دارا بودن آداب و رسوم و فرهنگ محلی و سنتی به همراه سطح بالای آگاهی در میان ساکنین نسبت به مقوله گردشگری به نسبت چند سال گذشته.
- معماری منحصر به فرد منطقه در زمینه‌های شهر (شهر پاره که به این شهر به خاطر بافت معماری و شهرسازی آن لقب هزار ماسوله را داده‌اند و همچنین روستای هجیج با معماری منحصر به فرد خود که جزء روستاهای نمونه گردشگری استان شناخته شده است)
- تمایل عمومی ساکنین منطقه به سرمایه‌گذاری در طرح‌های گردشگری و توسعه آن علی‌رغم نداشتن سرمایه کلان

۹-۴- نقاط ضعف گردشگری منطقه

- فصلی بودن گردشگری منطقه یکی از نقاط ضعف شدید منطقه اورامانات می‌باشد به گونه‌ای که آمار و ارقام و مشاهدات میدانی نگارنده نیز به کرات آنرا اثبات و تمامی مسولین مرتبط با گردشگری منطقه و استان نیز آنرا تأیید می‌نمایند.

- ضعف شدید تبلیغات در ارتباط با گردشگری، به گونه‌ای که ۵۵.۱ درصد از گردشگران وارد شده به منطقه از طریق اقوام و آشنایان خود از جاذبه‌های گردشگری آگاهی یافته‌اند.

- ترس گردشگران غیربومی و غیراستانی وارد شده به منطقه به دلیل تبلیغات غلط در رابطه با ساکنین منطقه در گذشته.

- نبود مراکز اقامتی و مجهز برای اسکان گردشگران. نتایج بیانگر آن است که تنها ۵.۷ درصد از گردشگران از اماکن اقامتی منطقه رضایت کامل داشته‌اند. و بیشتر گردشگران خارج استانی نیز از امکانات اقامتی مرکز استان استفاده می‌نمایند.

- نامناسب بودن زیرساخت‌های مرتبط با گردشگری (پارکینگ، سرویس‌های بهداشتی، خدمات راهنمایی گردشگران) به گونه‌ای که در تجزیه و تحلیل پرسشنامه مشخص گردید که بیشترین نارضایتی گردشگران مربوط به فاکتورهای فوق بوده است.

- وجود گرد و خاک و فراوانی آن در منطقه به ویژه در طی چند سال اخیر
- عدم شناخت جاذبه‌های گردشگری منطقه به ویژه جاذبه‌هایی که در مقیاس ملی هستند مثل غار قوری قلعه
- کمبود و یا نبود متخصصین در امر گردشگری در شهرستان‌های منطقه به گونه‌ای که در حال حاضر شهرستان‌های روانسر و ثلاث باباجانی فاقد سازمان و اداره مرتبط با گردشگری می‌باشند و زیر نظر سازمان میراث فرهنگی شهرستان جوانرود اداره می‌شوند.

- عدم وجود سیستم حمل و نقل ریلی در منطقه و حتی وجود راه‌های درجه یک.
- عدم تمایل مردم غیربومی به سرمایه‌گذاری در بخش گردشگری به دلایل مختلفی چون عدم آشنایی به منطقه و مرزی بودن آن.

۱۰- نتایج و رهیافت‌ها

اقلیم و مناظر طبیعی بی‌نظیر در منطقه اورامانات دارای آن چنان تنوعی است که بخش گردشگری در آن، در چهار فصل قابل استفاده بوده و در هر فصل مناظر طبیعی در مناطق مختلف امکان بهره‌برداری دارد. موقعیت منحصر به فرد منطقه در کنار جاذبه‌های زیبا آنرا به یکی از دیدنی‌ترین مناطق استان تبدیل نموده است اما بنا به دلایل مختلفی چون ضعف تبلیغات منسجم و نبود امکانات استاندارد در زمینه‌های مورد نیاز امروز گردشگران این منطقه همچنان در حالت رکود به سر می‌برد. از مجموع آنچه که بیان شد می‌توان به این نتیجه رسید که منطقه اورامانات در استان کرمانشاه با وجود توان‌ها و استعدادهای زیادی که در زمینه گردشگری و به ویژه اکوتوریسم دارد هنوز برای بیشتر گردشگران ناشناخته مانده و از عوامل ناشناخته ماندن منطقه می‌توان به وجود جنگ هشت ساله و ضعف شدید

تبلیغات اشاره کرد. خوشبختانه در طی چند سال اخیر در پی توسعه مراودات مرزی در قالب بازارچه های مرزی گردشگران زیادی هر ساله جهت خرید به این منطقه می آیند. این منطقه در شش ماهه اول سال پذیرای هزاران نفر از اقصی نقاط کشور و به ویژه مرکز استان و استان های همجوار می باشد. آب و هوای مطلوب در کنار جاذبه های گردشگر پسند، روحیه مهمان نوازی ساکنین و وجود امنیت بالا در منطقه علی رغم مرزی بودن و اختلاف فرهنگی - مذهبی ساکنین با بیشتر گردشگران از مهمترین دلیل مسافرت گردشگران به این منطقه می باشد. گردشگری در منطقه به ویژه از جهت اقتصادی و ایجاد اشتغال در بخش رسمی و غیررسمی قابل توجه بوده است و منافع زیادی را برای ساکنین منطقه که دارای درصد بیکاری بسیار بالایی است، داشته است. مطالعه موردی در مکان های گردشگری منطقه (بازارچه جوانرود، شهر پاوه، سراب روانسر و غار قوری قلعه) نشان داد که این مکان ها از بسیاری جهات دارای امکانات و تسهیلات لازم برای جلب رضایت گردشگران بوده است. از مهمترین نقاط قوت گردشگری در این منطقه می توان به آب و هوای مطلوب آن اشاره کرد. در این منطقه خوش آب و هوا می توان چهار فصل سال را با تمام ویژگی های خود مشاهده کرد. از دیگر فاکتورهای مثبت منطقه می توان به نحوه برخورد مردم با گردشگران، وجود بازارچه های مرزی با کالاهای ارزان و لوکس اشاره کرد. میزان رضایت گردشگران از این فاکتورها در حد بسیار بالایی بوده است. بازارچه های مرزی این منطقه (به ویژه بازارچه مرزی شهر جوانرود) با تنوع کالایی و کیفیت بالا که عمدتاً بصورت قاچاق از کشور عراق وارد می شوند یکی از نقاط قوت گردشگری این منطقه می باشد. این مسئله در عین حال که از بعد ملی دارای اثرات منفی می باشد در بعد محلی بخاطر ایجاد اشتغال مستقیم و غیرمستقیم دارای اثرات بسیار مثبتی بوده است. مطالعات میدانی به روشنی گویای این مسئله بوده که یکی از اهداف اصلی گردشگران وارد شده به این منطقه خرید از بازارچه های آن بوده است. اختلاف قیمت کالاهای این بازارچه با نوع مشابه آن در مرکز استان و حتی دیگر نقاط کشور در حد بسیار بالایی بوده است. در ارتباط با نقاط ضعف گردشگری در منطقه اورامانات می توان به ضعف شدید تبلیغات اشاره کرد. تحلیل نتایج بیانگر آن بوده که بیشتر گردشگران وارد شده به این منطقه از طریق دوستان و آشنایان خود با این منطقه آشنا شده اند و بهترین وسیله برای معرفی این جاذبه ها را استفاده از رسانه های گروهی بیان کرده اند. در ارتباط با استفاده از فضای مجازی برای تبلیغات در عصر حاضر متأسفانه تاکنون هیچ گونه برنامه ریزی منسجمی انجام نشده است. فصلی بودن گردشگری نیز یکی از معضلات و ضعف های اصلی در بحث گردشگری منطقه می باشد. گردشگری منطقه اورامانات به تبعیت از دیگر مناطق استان و حتی کشور در نیمه اول سال و به ویژه ایام نوروز و فصل تابستان می باشد. بیشتر گردشگران وارد شده به این منطقه در این دو فصل (بهار و تابستان) از جاذبه های آن دیدن می نمایند. بررسی آمارهای بازدیدکنندگان غار قوری قلعه و مشاهدات میدانی، همچنین مصاحبه با مسئولین غار نیز بیانگر این مسئله بوده است؛ به گونه ای که میزان بازدید در فصل زمستان بسیار اندک می باشد در حالی که در فصل بهار و تابستان بازدیدکنندگان بسیار زیادی دارد؛ و این در حالی است که این منطقه پر بارش ترین منطقه استان می باشد. میزان بارش برف در فصل زمستان در بعضی از نقاط منقطه (منطقه دالانی در شهرستان پاوه) به بالای ۲ متر می رسد و همین عامل در صورت برنامه ریزی دقیق و کارآمد می تواند به رونق گردشگری زمستانی منطقه کمک نماید. از دیگر مشکلات موجود در راه توسعه گردشگری منطقه می توان به عدم سرمایه گذاری سرمایه داران غیربومی به ویژه در زمینه امکانات اقامتی اشاره کرد که این مسئله یکی از

کمبودهای اساسی در منطقه می‌باشد و بیشتر گردشگران غیربومی وارد شده به منطقه به علت همین کمبود ترجیحاً از امکانات اقامتی مرکز استان استفاده می‌نمایند. بعنوان نمونه در مجموعه تفریحی غار قوری قلعه که هر ساله میزبان هزاران نفر از اقصی نقاط کشور است و یکی از مناطق نمونه گردشگری منطقه است که بیشترین گردشگر را در اقامت شبانه در قالب چادر دارد هیچ گونه امکانات اقامتی استاندارد وجود ندارد. از دیگر مشکلات می‌توان به نبود سیستم حمل و نقل ریلی در استان، ضعف سیستم شبکه دسترسی به ویژه در مناطق مرزی مثل شهر نوسود اشاره کرد. با اجرای کامل طرح جامع گردشگری استان می‌توان به رونق بیش از پیش این صنعت در منطقه امیدوار بود. از طرفی مدیریت ناکارآمد، عدم وجود نیروی انسانی ماهر، عدم برنامه‌ریزی صحیح، اصولی و منطبق با شرایط منطقه، و از طرف دیگر کمبود بسیار شدید زیرساخت‌ها در بخش‌های مختلف بویژه در بخش زیرساخت‌های ارتباطی و جاده‌ها، اماکن اقامتی و امکانات گردشگری از مهمترین موانع توسعه گردشگری در این منطقه می‌باشد. مهمترین فرصت گردشگری در منطقه نیز موقعیت جغرافیایی مناسب آن است، به گونه‌ای که هم نزدیک به مرکز استان و استان کردستان است و هم به بازارهای بین‌المللی دسترسی دارد. همچنین با توجه به جذب بسیار از ساکنین منطقه در مشاغل مرتبط با گردشگری یکی از فرصت‌های بسیار مناسب برای کاهش بیکاری برای ساکنین منطقه می‌باشد. مهمترین عامل‌هایی که در حال حاضر می‌توان به عنوان تهدید برای توسعه گردشگری در این منطقه بیان کرد وجود ریزگردهای وارد شده به منطقه، پیشرفت چشمگیر رقیبان در استان‌های همسایه در زمینه جاذبه‌های همانند (میزان شناخته‌شدگی غار علیصدر همدان و وجود امکانات موجود در این مجموعه بسیار بیشتر از نمونه مشابه آن در منطقه اورامانات یعنی غار قوری قلعه است) و عدم تمایل سرمایه‌گذاری کلان بخش دولتی و خصوصی در زیرساخت‌های مرتبط با گردشگری منطقه می‌باشد. نمونه بارز این مورد در غار قوری قلعه مشاهده می‌شود. فاز اول این غار در سال ۷۸ افتتاح و از آن زمان تا کنون هیچ اقدامی برای فاز دوم آن که بسیار جذاب‌تر از فاز اول آن می‌باشد نشده است. بطور کلی منطقه اورامانات از قابلیت بسیار بالایی برای جذب گردشگر برخوردار است، افزایش سرمایه‌گذاری در منطقه، توجه بیشتر مسئولین و سرمایه‌گذاری‌های دولتی می‌تواند پشتوانه خوبی برای پیشرفت و توسعه منطقه در تمامی زمینه‌ها، بویژه در بحث گردشگری به عنوان مهمترین صنعت حال حاضر منطقه باشد.

۱۱- پیشنهادات بر مبنای نتایج تجزیه و تحلیل

۱۱-۱- پیشنهاد اول: توسعه بر اساس عملکرد غالب منطقه (گردشگری طبیعی)

منطقه اورامانات از قابلیت‌ها و جاذبه‌های طبیعی ارزشمندی در سطوح مختلف ملی تا محلی برخوردار است. به عبارتی می‌توان گفت که این منطقه پراهمیت‌ترین پهنه طبیعی استان کرمانشاه است که تا به حال بخش بسیار ناچیزی از آن مورد استفاده قرار گرفته است. بنابراین یکی از سناریوهای توسعه در منطقه اورامانات بر اساس نقش غالب طبیعی قابل تدوین است. طبق این سناریو سلسله اقدامات و فعالیت‌هایی می‌بایست در زمینه توسعه گردشگری با رویکرد اصلی به قابلیت‌های طبیعی به مرحله اجرا گذاشته شود که رئوس این اقدامات عبارتند از:

- ساماندهی نقاط طبیعی بالفعل.

- معرفی آثار طبیعی ناحیه به وسیله امکانات اطلاع‌رسانی.

- شناسایی و ساماندهی سایر نقاط دارای قابلیت طبیعی.
- ساماندهی محدوده‌هایی از رودخانه سیروان به عنوان بزرگ‌ترین رودخانه منطقه و استان برای انجام فعالیت‌های مختلف گردشگری.
- تأمین برخی زیرساخت‌های اساسی در نقاط و حوزه‌های با قابلیت مثل کوهستان‌های منطقه.
- تجهیز و توسعه پارک سراب روانسر.
- ساماندهی باغات و احداث خانه باغ‌های گردشگری در باغات روستاهای هدف گردشگری منطقه و حتی شهر پاوه.
- نصب علائم و تابلوهای راهنمای گردشگران، همچنین تابلوهای راهنما و آموزشی - هشداردهنده در منطقه.
- ایجاد، توسعه و تجهیز پایگاه‌های امداد و نجات در کوهستان و مسیرهای گردشگری پرتردد و خطرناک.
- ایجاد قهوه‌خانه و مهمان‌خانه‌های کوچک به ویژه در مسیر پاوه تا نوسود.
- بهسازی راه‌های دسترسی به روستاهای هدف گردشگری منطقه به ویژه روستای هجیج.
- تأکید بر توسعه گردشگری طبیعی^۱ و اکوتوریسم^۲ به دلیل وجود مزیت‌های نسبی برای توسعه این نوع گردشگری در منطقه

۱۱-۲- پیشنهاد دوم: توسعه بر اساس فعالیت‌های بازرگانی - تجاری (بازارچه‌های مرزی)

- منطقه اورامانات علاوه بر قابلیت گردشگری طبیعی از قابلیت‌های بازرگانی - تجاری در مقیاس منطقه‌ای برخوردار است. بر اساس این سناریو یکسری اقدامات و فعالیت‌ها بایستی در زمینه توسعه گردشگری با رویکردی به فعالیت‌های تجاری - بازرگانی در قالب بازارچه‌های مرزی به اجرا گذاشته شود که رئوس آن عبارتند از:
- ساماندهی بازارچه مرزی نوسود و تسهیل در مبادلات.
  - ایجاد خدمات رفاهی و اقامتی و پذیرایی در مناطق تجاری مثل شهر جوانرود و نوسود.
  - ساماندهی بازارچه‌های مرزی شهرهای پاوه و جوانرود.
  - تجدید حیات معماری بازارچه‌های منطقه بر اساس معماری بومی - محلی.
  - تقویت راه‌های دسترسی به بازارچه‌های منطقه به ویژه مسیر پاوه - نوسود.
  - ایجاد و توسعه پارکینگ‌ها در محدوده بازارچه‌های شهر پاوه و جوانرود.

۱۱-۳- پیشنهاد سوم: توسعه بر اساس تمامی عملکردها

بر اساس این سناریو طیف گسترده‌ای از فعالیت‌ها می‌بایست به مرحله اجرا گذاشته شوند تا از این طریق اهداف توسعه گردشگری منطقه تأمین گردد. این مجموعه فعالیت‌ها شامل تمامی فعالیت‌ها در حوزه‌های طبیعی، تجاری - بازرگانی، تاریخی و تفریحی است. رعایت اولویت در فعالیت‌های این سناریو بایستی برنامه‌ریزی شده و منطقی باشد بدین ترتیب که اقدامات زیربنایی و شالوده‌ای که دارای اثرات بسزایی در توسعه گردشگری هستند در ابتدا و

¹ Natural Tourism

² Ecotourism

- دیگر اقدامات که از اهمیت کمتری برخوردارند در رتبه‌های بعدی قرار گیرند. رئوس کلی این اقدامات و فعالیت‌های این سناریو را می‌توان به شرح ذیل بیان کرد:
- ایجاد خدمات زیرساختی و رفاهی بخش گردشگری در سطح منطقه
  - ساماندهی فضاهای عمومی، مبلمان و نماهای شهری شهرهای منطقه به ویژه شهرهای پاوه، جوانرود و روانسر.
  - ایجاد مراکز اقامتی - پذیرایی در شهرهای گردشگر پذیر منطقه.
  - ایجاد سایت‌های کمپینگ و چادرزنی به ویژه در جاهایی که گردشگران تمایل به ماندن در آنجا را دارند.
  - واگذاری تسهیلات ارزان قیمت دولتی به ساکنین محلی در جهت توسعه خدمات گردشگری.
  - ایجاد مکانی برای برگزاری جشن‌ها و مراسمات محلی در شهرها و روستاهای منطقه.
  - تدوین شناسنامه و وقایع جنگ تحمیلی در منطقه و چاپ بروشور به ویژه برای کاروان‌های راهیان نور.
  - احداث کیوسک‌های اطلاع رسانی در مبادی ورودی شهرها.
  - ایجاد سرویس‌های بهداشتی و پارکینگ در نقاط شلوغ و پرتراکم به میزان لازم.
  - برنامه‌ریزی برای تبلیغات از طریق رسانه‌های گروهی که باعث آشنایی بیشتر گردشگران با منطقه شود.
  - اولویت‌بندی بازارهای هدف و برنامه‌ریزی مدون برای بازدهی مناسب این بازارها.
  - تهیه طرح جامع گردشگری برای منطقه با توجه به قابلیت‌های منطقه و توجه ویژه به مناطق جنگی منطقه پاوه که در طی چند سال اخیر از طرف کاروان‌های راهیان نور مورد توجه قرار گرفته است.
  - ساخت و احداث سایه‌بان و سکوهایی با استفاده از مصالح بومی در نواحی روستایی هدف گردشگری.

منابع

- باباخانزاده، ادريس (۱۳۸۹)، بررسی جاذبه‌های گردشگری منطقه اورامانات و نقش آن در تحولات منطقه، پایان نامه کارشناسی ارشد جغرافیا و برنامه ریزی شهری، استاد راهنما اصغر ضرابی، استاد مشاور جمال محمدی، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه اصفهان
- بدری، سید علی، خلیل رحمانی، مجید سجاسی قیداری، امید حسن پور (۱۳۹۰)، راهبردهای توسعه اکوتوریسم در شهرستان مریوان، پژوهش‌های روستایی، سال دوم، شماره دوم، صص ۵۴-۳۱.
- پاپلی یزدی، محمد حسین، مهدی سقایی (۱۳۸۶)، گردشگری (ماهیت و مفاهیم)، انتشارات سمت، چاپ دوم، تهران.
- پاهکیده، اقبال (۱۳۹۰)، تحلیل مکانی توان گردشگری طبیعی - فرهنگی منطقه اورامانات با استفاده از GIS طرح پژوهشی گرانت دانشگاه پیام نور.
- تقوایی، مسعود، حمیدرضا وارثی، افشین درکی (۱۳۹۰)، بررسی نقش نورپردازی در توسعه گردشگری شهری (مطالعه موردی شهر اصفهان)، مطالعات و پژوهش‌های شهری و منطقه‌ای، سال دوم، شماره هشتم، صص ۱۸-۱.
- ساکي، ليلا (۱۳۸۷)، بررسی توانمندی‌های فضایی شهرستان نهاوند در توسعه گردشگری، پایان نامه کارشناسی ارشد رشته جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، استاد راهنما جمال محمدی، دانشگاه اصفهان.
- رخشانی نسب، حمیدرضا، اصغر ضرابی (۱۳۸۸)، چالش‌ها و فرصت‌های توسعه اکوتوریسم در ایران، مجله فضای جغرافیایی، دانشگاه آزاد اهر، سال نهم، شماره ۲۸، صص ۵۵-۴۱.

رهبری، مهدی (۱۳۸۴)، گردشگری و توسعه پایدار، مجموعه مقالات اولین همایش سراسری نقش صنعت گردشگری در توسعه مازندران، نشر رنسانش، چاپ اول، تهران.

دل انگیزان، سهراب (۱۳۸۸)، بررسی حلقه های بحرانی و مفقود زنجیره تامین (مورد کاوی صنعت گردشگری منطقه پاوه و اورامانات در استان کرمانشاه)، مجموعه مقالات همایش ارتقای فرهنگ شهروندی. شهرداری پاوه.

غفاری، هادی (۱۳۸۱)، صنعت توریسم در ایران: چالشها و راهکارها، **مجله اطلاعات سیاسی - اقتصادی**، شماره ۱۸۶ - ۱۸۵. قدمی، مصطفی، سیمین تولایی، سید محمد مهدی فاطمی (۱۳۸۹)، ارزیابی استراتژیک قابلیت های توسعه گردشگری: مطالعه موردی شهر فریدونکنار، **نشریه تحقیقات کاربردی علوم جغرافیایی**، جلد ۱۶، شماره ۱۹، صص ۱۲۸-۱۱۱.

قدمی، مصطفی (۱۳۹۰)، ارزیابی و تدوین استراتژی مقصد در چارچوب توسعه پایدار گردشگری نمونه مورد مطالعه: کلانشهر مشهد، **مطالعات و پژوهش های شهری و منطقه ای**، سال سوم، شماره نهم، صص ۸۲ - ۵۹.

طاهری دمنه، محسن، سکینه فرمانی، رضا مستوفی الممالک (۱۳۹۰)، بررسی چالش های موجود در صنعت گردشگری شهر شیراز در ارتباط با محدودیت مراکز اقامتی، **مطالعات و پژوهش های شهری و منطقه ای**، سال دوم، شماره هشتم، صص ۱۳۲-۱۱۷.

عبدالمنافی، طاهره، مصطفی ازکیا (۱۳۹۰)، عوامل موثر بر صنعت گردشگری در منطقه روستایی کلاردشت، **پژوهش های آموزش و ترویج کشاورزی**، سال چهارم، شماره ۱ پیاپی سیزده، صص ۹۷-۱۱۱.

ضرابی، اصغر، صدیف اسلامی پریخانی (۱۳۹۰)، سنجش تأثیرات اقتصادی، اجتماعی - فرهنگی و زیست محیطی توسعه گردشگری (مطالعه موردی شهرستان مشکین شهر)، **پژوهش های جغرافیای انسانی**، شماره ۷۵، صص ۵۲-۳۷.

ضرابی، اصغر، جمال محمدی، ادريس باباخانزاده (۱۳۹۰)، تحلیلی بر جاذبه ها و تسهیلات گردشگری منطقه اورامانات، **مجله جغرافیا و برنامه ریزی محیطی**، سال ۲۲، شماره پیاپی ۴۳، شماره ۳، صص ۵۲-۳۵.

کاظمی، مهدی (۱۳۸۶)، مدیریت گردشگری، انتشارات سمت، چاپ دوم، تهران.

مکیان، سیدنظام الدین، محمود نادری بنی (۱۳۸۲)، بررسی گردشگری خارجی در شهر یزد، **مجله تحقیقات اقتصادی**، شماره ۶۲، صص ۲۰۵-۱۹۵.

محلای، صلاح الدین (۱۳۸۰)، درآمدی بر جهانگردی، انتشارات دانشگاه شهید بهشتی تهران.

منصوری، علی (۱۳۸۱)، گردشگری و توسعه پایدار، **مجله رشد آموزش جغرافیا**، شماره ۶۳.

مهندسین مشاور تدبیر شهر (۱۳۸۴)، طرح جامع توسعه گردشگری استان کرمانشاه، مرحله اول (وضع موجود)، کرمانشاه.

میرزایی، رحمت (۱۳۸۸)، تأثیر توسعه گردشگری روستایی بر اشتغال در منطقه اورامانات کرمانشاه، **فصلنامه روستا و توسعه**، سال ۱۲، شماره ۴، صص ۷۶-۴۹.

موحد، علی، سالار کهزادی (۱۳۸۹)، تحلیل عوامل مؤثر بر توسعه گردشگری در استان کردستان با استفاده از مدل SWOT، **مجله پژوهش و برنامه ریزی شهری**، سال اول، شماره دوم، صص ۱۰۲-۸۹.

ولدیگی، برهان الدین (۱۳۸۸)، **نگاهی به جاذبه های گردشگری اورامان**، نشر احسان، چاپ دوم.

هزارجریبی، جعفر، ملک محمد نجفی (۱۳۸۹)، اعتماد اجتماعی و توسعه گردشگری، **مطالعات و پژوهش های شهری و منطقه ای**، سال دوم، شماره هفتم، صص ۷۰-۵۳.

Eghbali, Naser, Abbas bakhshandea nosrat, Sayyed khalil sayyed ali pour (2010), **Investigation Challenges and Guidelines Development of Rural Tourism- A Case Study of**

Rural Semnan Province, south Asian journal of tourism and Heritage, Vol 3, No 2, Pp 60-75.

Harris, Robert& Howard, joy(1996), Dictionary of Travel& Tourism Hospitality Terms Melbourne, Hospitality Press.

Honari, Habib, Mahmoud Goudarzi, Akbar Heidari, Afsane Emami(2010), A Comparison of the viewpoints of tourists, interested managers and cultural heritage organization managers regarding sport tourism- driven job and income creation in Mazandaran- Iran, Procedia Social and Behavioral Sciences2, Pp 5659-5663.

